

CARLSBERGFONDET

CARLSBERGFONDETS
150-ÅRS JUBILÆUMSFEST
Den 25. september 2026

TALE VED CARLSBERGFONDETS BESTYRELSESFORPERSON
PROFESSOR MAJKEN SCHULTZ

Enhver god fest kræver forberedelse. Det gælder naturligvis også Carlsbergfondets jubilæum, som vi har valgt at markere gennem hele 2026.

Derfor tog vi hul på forberedelserne allerede for tre år siden. Noget af det første, vi gjorde, var at se tilbage. Tilbage på, hvordan fondet blev fejret, da det i 1976 fyldte 100 år.

Dengang blev der lavet et frimærke. Og Danmarks Radio viste en dokumentarfilm.

I filmen fortæller den ene professor efter den anden om fondets historie og virke. Om bryggeren og bryggeriet. Om Carlsberg Laboratorium, Frederiksborg, Ny Carlsbergfondet og Glyptoteket. Om Det Danske Institut i Rom og om Carlsberg Akademi.

Alle de medvirkende professorer er mænd i tunge habitter. Flere af dem piberygende for åben skærm. Man mærker stoltheden, men begejstringen er nobelt behersket.

Det er altid nemt at grine lidt af fortiden. Men det er faktisk en ganske god film. Meget oplysende og ikke helt så lang, som den indimellem føles.

Nu er både frimærker og slow-tv sjældenheder i vore dage. Og måske har fejrringsrationalet også forskudt sig over tid. I hvert fald har vi – her 50 år senere – bestræbt os på noget andet end blot selvfejring.

På nudansk har vi valgt at fejre noget og ikke nogen.

Som jeg nævnte i min velkomst, bliver grundlæggelsen af Carlsbergfondet startskuddet på noget, der rækker langt ud over fondet selv. Noget, der får betydning for det bredere samfund. Og det er dette ”noget”, som er genstand for vores fejring.

CARLSBERGFONDET

Konkret har vi valgt at fokusere på to ting: Den frie danske grundforskning, som Carlsbergfondet har støttet gennem 150 år. Og den danske erhvervsfundsmodel, som J.C. Jacobsen stod fadder til ved oprettelsen af fondet.

Det er således fri dansk grundforskning og den danske fundsmodel, vi sammen med andre gode kræfter har formidlet og debatteret i vores efterhånden lange række af jubilæumsmanifestationer i løbet af året: I konferencer, podcast, film, live arrangementer, tre bogudgivelser og meget andet. Inklusive en ekstraordinær forskningspulje, som jeg om lidt vil vende tilbage til.

Grundforskning og den særlige model, som fondsejerskabet er, har umiddelbart ikke meget til fælles. Og dog – de deler nemlig det samme grundsyn: det lange tidsperspektiv.

J.C. Jacobsen havde om nogen et langt udsyn. Han lagde endda ord på. Mest berømte er hans såkaldte Gyldne ord. Hvori han dikterede, at den fortsatte drift af Carlsberg skulle være med den størst mulige fuldkommenhed for øje. Og uden hensyn til den øjeblikkelige fordel. Altså udvikling og det lange seje træk fremfor hurtig profit.

Netop det lange perspektiv er særlig udpræget i den måske mest vilde beslutning af alle, som J.C. Jacobsen tog på vegne af sit bryggeri. Ja, faktisk ved vi fra breve, at intellektuelle venner kraftigt advarede ham imod den beslutning. Læser man bare en anelse mellem linjerne i deres breve, er det tydeligt, at de velmenende venner syntes, at bryggerens ide var helt forrykt. Nemlig at overlade sit bryggeri til Carlsbergfondet og dermed etablere verdens første erhvervsdrivende fond.

Det var en vild, men også fremsynet beslutning. At overlade sin virksomhed til en fond er en uigenkaldelig beslutning. Ejerskabet er nemlig nedfældet som et absolut blivende formål i Carlsbergfondets fundats. Med andre ord kan Carlsberg ikke slippe af med fondet. Ligesom fondet heller ikke kan slippe af med bryggeriet.

Og hvorfor skulle vi også det? Fundsmodellen har nemlig over tid vist sig at være en succesmodel. I dag ligger den til grund for nogle af landets største og mest succesrige virksomheder. Tænk bare på A.P. Møller Mærsk, Novo, Lundbeck, Grundfos, Danfoss... jeg kunne blive ved.

Det stabile ejerskab, som fondseje tilbyder, muliggør, at virksomheder netop kan tænke og planlægge anderledes langsigtet og strategisk. De er resiliente overfor

CARLSBERGFONDET

aggressive opkøb. Det er langt fra sikkert, at alle de virksomheder, jeg lige nævnte, inklusive Carlsberg, stadig ville være danske, hvis de ikke havde været fondsejede.

Og ja, det betyder noget, at virksomheder forbliver på danske hænder. Det sikrer arbejdspladser, innovation, skatteindtægter og meget andet til vores lille land. Derudover er de fondsejede virksomheder forudsætningen for, at erhvervsdrivende fonde i dag kan uddele over 20 milliarder kroner årligt til samfundet i form af støtte til almenyttige formål. Det er som sådan Carlsbergs succes, der har muliggjort, at fondet har kunnet sætte den ene uddelingsrekord efter den anden de sidste mange år i træk. Så en varm tanke og tak her fra til Valby er absolut på sin plads.

Så det giver mening at kippe med flaget for den danske fondsmodel. Også udover hvad et kortvarigt fondsjubilæum kan mønstre. Og ikke mindst i disse urolige tider, hvor innovation, konsolidering og konkurrencekraft synes at være en afgørende del af modsvaret. Her tænker jeg, at ikke bare Danmark, men også resten af Europa, kan have gavn af, at kendskabet til fondsmodellen bliver mere udbredt. I dag ser vi alt for ofte, at selv nye *start-ups* opfordres til at tænke i exit planer, inden de overhovedet er fuldt flyvefærdige. Det er alt andet end et langsigtet perspektiv.

Ligesom i fondsmodellen er det langsigtede perspektiv en del af DNA'et, når vi snakker om grundforskning. Det var formentlig en af årsagerne til, at J.C. Jacobsen grundlagde den første forskningsstøttende fond i Danmark. Og en af årsagerne til, at han sikrede, at fondets bestyrelse dengang som nu udvælges af og blandt medlemmerne af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Dengang i 1876 var universiteterne primært undervisningsinstitutioner. I flere årtier efter Carlsbergfondets stiftelse, var fondet faktisk den eneste reelle kilde til finansiering af dansk forskning. Da det første større statslige forskningsfond blev stiftet i 1952, fik det hurtigt tilnavnet "Statens Carlsbergfond", hvilket understreger hvor særegen fondets position var.

Sådan er det heldigvis ikke længere. Forskning er for længst blevet en politisk mærkesag. Så meget, at forskningsreserven – altså den andel af det offentlige forskningsbudget, som politikerne groft sagt selv råder over – er firdoblet på blot ti år.

Og så er der heldigvis kommet en lang række andre private forskningsstøttende fonde til. Dette ekstra økonomiske fundament har indiskutabelt haft stor betydning

CARLSBERGFONDET

for, at dansk forskning står så stærkt i dag. Igen kan vi sende en kærlig tanke til fondsmodellen.

Carlsbergfondet støtter som sagt fri dansk grundforskning. Indenfor naturvidenskab, samfundsvidenskab og humaniora. Her har vi ikke ændret os i 150 år.

Vi støtter den fri grundforskning ud fra overbevisningen om, at de stærkeste og mest nyskabende forskningsideer kommer fra forskerne selv. Og hvis vi tager den lange brille på, og det ynder vi jo at gøre. Så hviler vores forskningsstøtte også på erkendelsen af, at grundforskning er en forudsætning for al anden forskning. Ligesom den er en forudsætning for innovation, udvikling, økonomisk fremgang, velfærd og en bedre verden på den lange bane. Det hele starter med grundforskning.

Grundforskning er risikobetonet, og Carlsbergfondets forskningsstøtte er risikovillig. For banebrydende, nyskabende grundforskning kan selvsagt hverken forudses eller planlægges. Det er på forhånd ikke til at vide, hvilken forskning, der opnår størst samfundsmæssig eller økonomisk gevinst. Sådan er det nemlig med grundforskning. Dens fulde indvirkning viser sig typisk over meget lang tid, og nogle gange overhovedet ikke.

Nu er vi jo så gamle, at vi rent faktisk kan gå langt tilbage. Tilbage og se på den forskning vi har støttet. Og det aftryk, som den forskning har afstedkommet. Og det har vi gjort. Eller rettere: Vi har fået hjælp til det.

Vi nedsatte et videnskabeligt panel. Bestående af 24 professorer fra Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab samt videnskabshistoriker, Kristian Hvidtfeldt Nielsen. Opgaven var på en gang ligetil og monstrøs: At granske Carlsbergfondets omfattende bagkatalog af 150 års bevillinger til dansk grundforskning. Og herfra udvælge 150 nedslag.

Men ikke som en forkromet kanon. Deres udvalg rummer både nogle af de mest excellente og væsentlige eksempler - og nogle af de mest underholdende og skæve eksempler. Og også nogle af dem, som man i dag kan betegne som videnskabelige fusere.

Vi er i den grad blevet klogere. Nok vidste vi, at Carlsbergfondet gennem tiden havde støttet en række danske videnskabsfolk, der har modtaget Nobelprisen. Men at ni ud af ti af dem havde modtaget forskningsmidler fra fondet - vel at mærke langt før de blev hædret med den prestigefyldte pris - det vidste vi ikke.

CARLSBERGFONDET

Én af dem, vi godt kendte til, er selvfølgelig Niels Bohr. I 1911 modtog Carlsbergfondet en lidt sløset ansøgning på blot to en halv linje fra den unge fysiker. Fondet indvilgede og betalte 2.500 kr. til studieophold på ikke nærmere specificerede universiteter i udlandet.

Bevillingen førte Bohr til Manchester og Ernest Rutherford. Her udviklede Bohr sin atommodel – en af de største videnskabelige bedrifter i det 20. århundrede. Og Carlsbergfondets støtte stoppede ikke dér. Man støttede opbygningen af Bohrs berømte institut, ligesom man sikrede, at han blev i Danmark, da der kom tilbud fra udlandet.

Og Danmark har også formået at holde fast i Bohrs forskning længe efter hans død. Særligt Danmarks Grundforskningsfond og Novo Nordisk Fonden har taget stafetten og støttet dansk kvanteforskning massivt. Det er hele dette lange forløb, der i dag gør, at Danmark har en fantastisk styrkeposition inden for et område, der spås et enormt potentiale.

Som et lille sidespring kan jeg nævne, at Bohr i alt modtog over 60 bevillinger fra Carlsbergfondet. Den eneste gang, fondet sagde nej, var i 1950. Det var da personer i Bohrs omgangskreds var bekymrede for videnskabsmandens køreevner og derfor foreslog, at fondet finansierede en privatchauffør.

Et andet område, hvor midler fra Carlsbergfondet har spillet en afgørende rolle, er Grønland. Alene over de seneste ti år har Carlsbergfondet og Tuborgfondet støttet projekter i Grønland for en kvart milliard kroner. Tidligere støttede Carlsbergfondet blandt andet Willi Dansgaards iskerneboringer, som har været afgørende for moderne klimaforskning. Og tidligere endnu en lang række ekspeditioner af Amdrup, Mylius-Erichsen, Lauge Koch og naturligvis Knud Rasmussen.

Mylius-Erichsens ekspedition kom i kølvandet på den amerikanske polarforsker Robert Pearys påstand om, at en tværgående kanal adskilte Grønlands nordspids fra resten af landet. Og at USA derfor kunne gøre krav på en del af Nordgrønland.

Mylius-Erichsen og hans hold drog i 1906 til området, amerikanerne nu kaldte for Peary Land. Han og to andre omkom på tilbagevejen. Men forinden havde de bekræftet, at kanalen ikke eksisterede. At Peary Land var en halvø, og dermed ikke Peary Land, men Grønland.

CARLSBERGFONDET

Senere var det Norges tur. Nordmændene ligefrem besatte et område på Østgrønlands kyst. Treårsekspedition i 1931-34, som Carlsbergfondet støttede massivt, fik geopolitisk betydning. Danmark stævnede Norge ved Den Internationale Domstol. Både Lauge Koch og Knud Rasmussen vidnede i sagen, der som bekendt faldt ud til Danmarks fordel.

Hvis vi for et kort øjeblik forestiller os den skøre ide, at en fremmed nation i vores tid skulle gøre krav på Grønland. Ja, så er der – ikke mindst takket være Grønlandsekspeditionerne – evidens for, at Grønland er Grønland. Men nu er det desværre ikke alle, der går op i evidens.

Hvis der var tid, kunne jeg nævne mange andre eksempler på spændende forskning, støttet af Carlsbergfondet. Nu er det heldigvis sådan, at de 150 nedslag, jeg nævnte før, er samlet i en bog. Den hedder "Fra gær til galakser", og den får I alle et eksemplar af med hjem.

Min pointe med Bohr og Grønlandsekspeditionerne, er naturligvis: At hvis det ikke havde været for den grundforskning, som de hver især – og på hver deres måde – er eksponenter for, ja så ville verden se markant anderledes ud i dag.

Det leder mig tilbage til, hvorfor det er så vigtigt at fastholde det lange perspektiv. Også i en tid, hvor den ene akutte krise synes at overbyde den anden.

I dag taler man om, at vores mange kriser har affødt en decideret forestillingskrise. At det er kommet dertil, at vi har svært ved at forestille os en fremtid, der er bedre end vores egen tid. Eller for den sags skyld at forestille os en fremtid overhovedet. Apatien kan være nok så forståelig, men den er alt andet end brugbar.

Brugbar er til gengæld historien. Kigger man på J.C. Jacobsens tid, så var den absolut ikke en dans på roser. Tværtimod. Først Napoleonskrigene, statsbankerotten og tabet af Norge. Senere 1864, som én gang for alle cementerede Danmarks position som en lilleputnation. Men selv om Danmark var forarmet, ydmyget og sårbart, sparede man ikke på de institutioner, der skulle bære og udvikle samfundet. Man investerede i stedet målrettet i skoler, universiteter og kulturinstitutioner.

Det kom mange til gode. Heriblandt og ikke mindst vores egen brygger, J.C. Jacobsen. Det var han bestemt bevidst om. Det var derfor han stiftede Carlsbergfondet og efterfølgende overlod sit livsværk til fondet. Fordi han mente,

CARLSBERGFONDET

at han stod i gæld. En taknemlighedsgæld til videnskaben, som havde gjort det muligt at udvikle Carlsberg. Men også en gæld til det samfund, der havde skabt rammerne for hans virksomhed.

Carlsbergfondet var således båret af en enkel, men vidtrækkende tanke: At den, som har nydt godt af samfundets viden, institutioner og muligheder, også har et ansvar for at give noget tilbage. Ikke som en gave, men som en forpligtelse overfor fællesskabet.

Ligesom det gjorde for J.C. Jacobsen. Så handler det for Carlsbergfondet den dag i dag om, at fremtidens samfund bygges af langsigtede investeringer i viden og fælles institutioner.

Tak for ordet.